

Lengauer, Włodzimierz

"Les Grecs sans miracle. Textes 1903-1960", L. Gernet, réunis par Riccardo di Donato, préface de Jean Vernant, Paris 1983 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 75/4, 795-796

1984

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

L. Gernet, *Les Grecs sans miracle. Textes 1903—1960*, réunis par Riccardo di Donato, préface de Jean Vernant, „Textes à l'appui”, Maspéro, Paris 1983, s. 432.

Tytuł tego zbioru studiów Gerneta (nadany przez wydawcę) charakteryzuje nie tylko tematykę pomieszczonych tu szkiców i rozpraw ale więcej jeszcze metodę, zainteresowania i postawę badawczą ich autora. Jeszcze do niedawna tak w popularnych wyobrażeniach o cywilizacji antycznej ugruntowanych nierazko przez uniwersyteckie wykształcenie jak i w rozprawach specjalistów przeważało przekonanie, że charakter kultury greckiej określa cywilizacja *polis* okresu klasycznego, która nagle i bez precedensu pojawiła się u progu okresu archaicznego dziejów Grecji, by stać się w okresie zwanym „klasycznym” największym osiągnięciem tego ludu i niedościgłym wzorem dla kultur późniejszych. To właśnie przekonanie znalazło swój wyraz w pojęciu „cudu greckiego” a jeśli dziś potrafimy lepiej i głębiej rozumieć procesy, które doprowadziły do powstania tej fascynującej cywilizacji, jeśli umiemy wskazać jej korzenie i wyjaśnić podłoże, to nie miała w tym zasługa Louis Gerneta i jego uczniów czy kontynuatorów jego badań.

Zmarły w 1962 r. Louis Gernet odegrał w historii badań nad historią starożytnej Grecji rolę porównywalną chyba tylko do znaczenia Marca Blocha dla studiów mediewistycznych. Chyba jednak w odróżnieniu od tego ostatniego (z którym się znał i przyjaźnił) spotkał się z uznaniem i właściwą oceną znacznie później. Ceniony jako historyk prawa i wydawca tekstów mówców nie spotkał się z życzliwym zainteresowaniem jako historyk kultury. Świadczą o tym trudności (już po jego śmierci) jakie napotkał J.-P. Vernant pragnąc wydać inny zbiór jego rozpraw „*Anthropologie de la Grèce antique*” (który ukazał się w wydawnictwie Maspéro w 1968 r.). W początkach działalności naukowej Gerneta była to niewątpliwie niechęć lub przynajmniej nieufność konserwatywnego środowiska naukowego dla metody a i tematu badań tego uczonego, który wyszedł z kręgu studiów socjologicznych i lingwistycznych, pozostawał pod wpływem koncepcji Durkheima i Meilleta a potem psychologii Meyersona. Być może doszły potem i inne powody, dla których pomijano i przemilczano dorobek Gerneta, a wiązać się one mogły z postawą polityczną uczonego, o czym piszą wydawcy niniejszego tomu.

Podstawą zainteresowań Gerneta była geneza zjawisk znanych z okresu cywilizacji *polis* greckiej oraz znaczenie i miejsce w życiu społecznym epoki *polis* takich instytucji i wyobrażeń, które się w niej wyraźnie nie mieszczą. Sam więc określał pole swych badań jako *préhistoire sociale*. Metoda jego polegała na badaniu archaicznych przeżytków jako świadectw przeszłości, elementów stanu poprzedniego ale także jako elementów idei i wyobrażeń epoki rozwoju i dojrzałości *polis*. Stąd więc nie tylko wzbogacał naukowy obraz kultury greckiej, ale i burzył różne wynikające czasem z idealizacji a czasem z ignorancji ujęcia stereotypowe, powierzchowne czy naiwne. Debiutował w roku 1906 i to na łamach nie któregoś z akademickich pism historycznych, ale w „*L'Année sociologique*”. Nie trzeba więc dodawać, jak reagował na jego koncepcje i prace świat filologów i historyków francuskich tego okresu.

Gernet miał przy tym niezwykle szerokie zainteresowania szczegółowe a łącząc kompetencje filologa, historyka, socjologa i historyka prawa z równym powodzeniem uprawiał problematykę gospodarczą, jak historię ustroju i prawa czy historię kultury i religii. Omawiany tom dobrze ilustruje ten szeroki wachlarz zainteresowań. Składa się on z pięciu części w układzie według gatunku pisarstwa a czę-

ściowo według tematów — ostatnia część to bowiem zbiór wypowiedzi i artykułów Gerneta na tematy jemu współczesne czyli teksty ilustrujące jego postawę polityczną i także moralną.

Tom rozpoczynają teksty dotąd niewydane, są to wykłady i pogadanki Gerneta przeznaczone często dla nie-fachowców, zawierające jednak tak bogactwo myśli jak i starannie opracowany materiał. Ze szczególnym zainteresowaniem czyta się dwie dalsze części — artykuły dyskusyjne i recenzje. Lektura ta daje pojęcie i o drodze naukowej Gerneta, i o rozwoju badań naukowych w zakresie Grecji starożytnej w czasie jego życia. W części zatytułowanej „Varia” pomieszczone zostały szkice bądź rozprawy najlepiej może ilustrujące metodę Gerneta a i jego stosunek do zjawisk kultury greckiej. Znamienna jest tu niewielka rozprawa „You-you. En marge d'Hérodote” gdzie autor podjął na szerokim materiale porównawczym analizę pewnej określonej formy krzyku wydawanego w szczególnych okolicznościach (strach, ból, czyjaś śmierć bądź narodziny) ukazując jak bardzo ta pozornie spontaniczna reakcja jest zinstytucjonalizowana.

W żadnym razie nie można powiedzieć, że prezentowany tom przynosi materiały jedynie dla biografii wielkiego uczonego czy dla historii nauki. Oczywiście czytając te studia lepiej rozumie się dzisiejszą sytuację nauki francuskiej i widzi się wyraźnie genezę kierunku badawczego reprezentowanego przez ekipę J.-P. Vernanta i P. Vidal-Naquet. Nie to jednak decyduje o znaczeniu tego tomu. Wszystkie pomieszczone w nim studia stanowią pasjonującą i inspirującą lekturę, niektóre z nich w pełni zachowały swą aktualność.

W. L.

Antyczna Grecja t. I: *Stanowienie i rozwiniecie polis*, t. II: *Kryzys polis*, [red.:] E. S. Gołubcowa, L. P. Marinowicz, A. I. Pawłowska, E. D. Frołow, Izdatelstwo „Nauka”, Moskwa 1983, s. 420, 356 + bibliografia, indeksy.

Prezentowana tu pozycja jest pracą zbiorową zespołu znanych już dobrze w nauce i cenionych autorów, których prace krążą już od dawna w tak zwanym „obiegu naukowym”. Redakcję stanowi zespół czołowych radzieckich historyków-starożytników i sam już ten dobór znanych nazwisk gwarantuje wysoki poziom książki. Trzeba od razu stwierdzić, że lektura potwierdza tylko ten sąd. Temu dobranemu zespołowi autorów i redaktorów udało się też nadać książce postać rzadko osiągalną przy tego typu pracach zbiorowych. Nie jest to bowiem zbiór studiów i rozpraw poszczególnych autorów, ale książka o jednolitej, zwartej konstrukcji, wyraźnej myśli przewodniej i jednakowym we wszystkich partiach ujęciu i sposobie narracji.

Podjęcie autorów do problematyki starożytnej Grecji i zarazem charakter książki ilustruje już najlepiej tytuł całości oraz tytuły obu tomów. Nie jest to podręcznik ale problemowa praca dająca w jasnym wykładzie przegląd najważniejszych zagadnień społecznych, gospodarczych i kulturalnych Grecji starożytnej. Stąd też tom I traktuje o początkach i rozwoju *polis* a tom II o zjawiskach świadczących o rozkładzie tej formy państwowości i schyłkowej epoce jej dziejów (druga połowa IV w. p.n.e. i niektóre problemy okresu hellenistycznego na przykładzie Sparty czasów Agisa III). Różnica w stosunku do opracowań typu podręcznikowego nie sprowadza się jednak tylko do tytułu. Autorom idzie przede wszystkim o problemowe ujęcie dziejów Grecji i skupienie narracji wokół zagadnień specyfiki *polis* ukazanej w jej rozwoju historycznym z akcentowaniem zmian państwowości greckiej na tle ewolucji społeczeństwa i stosunków gospodarczych.